

Методичні рекомендації щодо навчання географії

Юрій Грідчин, методист відділу природничо-математичних дисциплін Чернігівського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти імені К.Д. Ушинського

6 - 7 класи

Основна мета сучасної географічної освіти полягає у всебічному розвитку особистості учня/учениці з урахуванням його/її природних здібностей, інтересів та потреб через формування географічної культури, як основи світосприйняття, світогляду та діяльності.

Сьогодні завдання вчителя/вчительки географії полягає в тому, аби відібрати зі своїх методичних надбань усе прогресивне і змінити, модернізувати, трансформувати навчальний процес так, щоб забезпечити дослідницький, пошуковий характер, що сприятиме розвитку мислення та творчих здібностей учнів/учениць. Учителю варто якнайширше залучати життєвий досвід учнівства, особливо під час розгляду краєзнавчих питань.

Вивчення навчального предмета «Географія», відповідно до Типової освітньої програми для 5-9-х класів закладів загальної середньої освіти, розпочинається у 6 класі та має відбуватися за однією з двох модельних навчальних програм (за вибором учителя), зокрема:

– модельна навчальна програма «Географія. 6-9 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт.: Запотоцький С.П., Карпюк Г.І., Гладковський Р.В., Довгань А.І., Совенко В.В., Даценко Л.М., Назаренко Т.Г., Гільберг Т.Г., Савчук І.Г., Нікитчук А.В., Яценко В.С., Довгань Г.Д., Грома В.Д., Горовий О.В.);

– модельна навчальна програма «Географія. 6-9 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт.: Кобернік С.Г., Коваленко Р.Р., Гільберг Т.Г., Даценко Л.М.).

Зміст модельних навчальних програм реалізується за допомогою п'яти підручників, що були розроблені різними авторськими колективами. Нагадуємо, що їх електронні версії розміщено на сайті ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» за покликанням: (<https://lib.imzo.gov.ua/>).

В обох модельних програмах визначені орієнтири для оцінювання очікуваних результатів навчання, запропоновано зміст кожного розділу/теми, окреслено види діяльності, які може використати вчитель/вчителька на уроках або поза ними, щоб допомогти учням та ученицям досягти визначених програмою результатів. Види діяльності, запропоновані в модельних програмах, є орієнтовними. Вчитель / вчителька може їх змінювати, підбирати ті форми і методи навчання, якими добре володіє сам / сама і які є ефективними, зрозумілими та цікавими для його учнів та учениць.

Також, акцентуємо увагу, що відповідно до Типової освітньої програми для 5-9-х класів закладів загальної середньої освіти, вивчення навчального предмета «Географія» у 6-х класах може бути організовано за одним із трьох варіантів:

- 1) «Географія» та інтегрований курс «Пізнаємо природу»;
- 2) «Географія та інтегрований курс «Довкілля»;
- 3) інтегрований курс «Природничі науки» (окремо «Географія» не вивчається).

Географія в 7 класі є логічним продовженням курсу географії, що вивчався у 6 класі. Головною метою вивчення географії в 7 класі є формування географічних знань про природу материків та океанів, їхню цілісність і диференціацію природних умов. Водночас розширюються знання про географічну оболонку та її компоненти, формуються уміння проводити дослідження, працювати з інформацією. Зміст курсу створює необхідну основу для розуміння учнівством ролі географічної оболонки в житті людей і впливу суспільства на природні умови. Основою змісту курсу «Географія» 7 класу є вивчення закономірностей формування природних умов материків і океанів Землі. Такий зміст і структура модельних програм спрямований не тільки на формування базових знань та умінь, необхідних для подальшого вивчення курсів географії, а й сприяє становленню сталого інтересу до предмета, закладає основи життєво важливих компетентностей (умінь, навичок, ставлень, цінностей). Також модельними програмами передбачено формування картографічної компетентності учнівства.

У 6–7-х класах здобувачі освіти ще гарно сприймають активні форми роботи у вигляді проведення географічних ігор, квестів, розгадування кросвордів і ребусів. Автори модельних програм запропонували велику кількість практичних робіт. У модельній навчальній програмі авт. Запотоцький С. П. та ін. їх налічується близько 30. У модельній навчальній програмі авт. Кобернік С. Г та ін. їх – 20. Це зроблено для того, аби вчителі / вчительки мали вибір й підібрали для себе ту їх кількість і ті теми, що відповідають власній методиці викладання географії в 7-му класі. Бажано, щоби практичні роботи охоплювали різноманітні географічні питання: роботу з контурною картою, визначення географічних координат і протяжності у градусах і кілометрах дуги меридіану / паралелі на карті (глобусі), виявлення зв'язків між тектонічною будовою і формами рельєфу за тектонічною і фізичними картами, читання кліматодіаграм, знаходження різниці між кліматичними поясами та областями, порівняння режимів річок, порівняння географічного положення двох материків / океанів використовуючи при цьому різні джерела географічної інформації – картографічні, статистичні, геоінформаційні ресурси і т. ін. Практичні роботи мають бути також спрямовані на формування певних умінь:

- роботи з картографічним матеріалом (нанесення географічних об'єктів на контурну карту, робота з різноманітними географічними джерелами інформації, розв'язання географічних питань і задач тощо);

- роботи дослідницького і творчого характеру (складання картограм, маршрутів, комп'ютерних презентацій, схем, характеристик географічних об'єктів, виявлення закономірностей, оцінювання статистичних даних, складання прогнозів, проведення мінідосліджень, проведення спостережень за об'єктами, процесами та явищами навколишнього середовища;

- роботи з різними джерелами географічної інформації;
- складання описів та характеристик географічних об'єктів та явищ;
- виявлення причинно-наслідкових зв'язків;
- пояснення суттєвих ознак, властивостей географічних об'єктів і явищ;
- застосовувати прилади та інструменти для визначення кількісних та якісних характеристик компонентів природи;

- визначати види діяльності з охорони та раціонального використання природних багатств;

- дотримання заходів безпеки у разі стихійних природних і техногенних катастроф;
- застосування географічних знань у практичній діяльності та в повсякденному житті.

1	05/09		
2	12/09	Дослідження(ЛР): Виконання найпростіших операцій із лабораторним обладнанням: наливання рідини в пробірку та перемішування. Нагрівання речовин у пробірках і порцелянових чашках). Інструктаж з БЖД.	
3	19/09		
4	26/09		
5	03/10		
6	10/10		
7	17/10		
		Тематичне оцінювання	
8	24/10		
9	31/10		
10	07/11		
11	14/11		
12	21/11		
13	28/11		
14	05/12		
15	12/12		
16	19/12	Тематичне оцінювання. Діагностична робота.	
-	ПРО1	Проводить дослідження природи	
-	ПРО2	Опрацьовує та використовує інформацію	
-	ПРО3	Усвідомлює закономірності природи	

При застосуванні другого варіанту тематичне підсумкове оцінювання не застосовується. Поточні оцінки виконують функції формульованого оцінювання (мотиваційної, стимулювальної, діагностичної, коригувальної, виховної і т. д.). Для коригування освітнього процесу на протязі семестру вчитель/вчителька проводить діагностичні роботи, кількість і періодичність яких вчитель визначає самостійно. Семестрова оцінка формується за результатами підсумкової комплексної роботи в кінці семестру.

Приклад заповнення сторінок класного журналу без тематичного підсумкового оцінювання

	Місяць І число Прізвище та ім'я																					I семестр	Скоригована						
		05.09	12.09	19.09	26.09	03.10	10.10	17.10	ГР1	ГР2	ГР3	24.10	31.10	07.11	14.11	21.11	28.11	05.12	12.12	19.12	ГР1			ГР2	ГР3	ПРО1	ПРО2	ПРО3	
1	Баранова Олена	5		6	н	5			5	6	5	5	6	7		7		8	7		6	7	7	6	7	7	7		
2	Гайдич Юрій	н	н	н	н	н	н	н	-	-	-	н	н	н	н	н	н	н	н	н	н	-	-	-	-	-	-	н/а	
3	Смірнова Олена	9	7		9	н	8		7	8	9		н	5	4		н	4			5	6	7	6	7	8	7		
4	Тур Ганна		9		8		8	н	8	8	8		9		9		8		н		9	9	9	9	9	9	9	9	

1	05/09		
2	12/09	Дослідження(ЛР): <u>Виконання найпростіших операцій із лабораторним обладнанням: наливання рідини в пробірку та перемішування. Нагрівання речовин у пробірках і порцелянових чашах.</u> Інструктаж з БЖД.	
3	19/09		
4	26/09		
5	03/10		
6	10/10		
7	17/10	Комплексна діагностична робота	
8	24/10		
9	31/10		
10	07/11		
11	14/11		
12	21/11		
13	28/11		
14	05/12		
15	12/12		
16	19/12	Комплексна підсумкова робота	
-	ПРО1	Проводить дослідження природи	
-	ПРО2	Опрацьовує та використовує інформацію	
-	ПРО3	Усвідомлює закономірності природи	

АЛГОРИТМ ВИСТАВЛЕННЯ СЕМЕСТРОВИХ ТА РІЧНИХ ОЦІНОК

1. Після останніх оцінок за групи результатів, (отриманих способами, вказаними вище) перед семестровою виставляються оцінки по кожній з трьох груп загальних результатів (в журналі позначаємо як ПРО1, ПРО2, ПРО3):

2. За оцінками трьох груп загальних результатів з урахуванням динаміки навчання в журналі виставляється одна семестрова, у Свідоцтві – три оцінки за групами результатів і одна загальна оцінка результатів за семестр.

3. За семестровими в журналі як середня з урахуванням динаміки навчання виставляється оцінка за рік. Ця ж оцінка у Свідоцтві – Загальна оцінка результатів за рік.

4. Семестрова і річна оцінка підлягають коригуванню.

8 – 11 класи

У 2024/2025 навчальному році учні 8–9 класів продовжать вивчати географію за оновленою навчальною програмою, затвердженою наказом Міністерства освіти і науки України від 03.08.2022 №698, та навчальною програмою для 8–9 класів з поглибленим вивченням географії, рекомендованою Міністерством освіти і науки України (лист МОН від 25.08.2020 № 1/11-5718), що розміщені на офіційному вебсайті Міністерства освіти і науки України (режим доступу: <https://mon.gov.ua/osvita-2/zagalna-serednyaosvita/osvitni-programi/navchalni-programi-dlya-6-9-klasiv>).

У старшій профільній школі учні 10–11 класів вивчатимуть географію на рівні стандарту (52 години, 1,5 години на тиждень – 10 клас) та (35 годин, 1 година на тиждень – 11 клас) за оновленою програмою, затвердженою наказом МОН від 03.08.2022 № 698, на профільному рівні (175 годин, 5 годин на тиждень) за навчальною програмою, затвердженою наказом МОН України від 23.10.2017 № 1407 (режим доступу: <https://mon.gov.ua/osvita-2/zagalna-serednyaosvita/osvitni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv>).

Зважаючи на академічну свободу педагогічного працівника, зазначену в статті 54 Закону України «Про освіту», яка передбачає вільний вибір форм, методів і засобів навчання,

учитель / учителька може самостійно визначати кількість годин на вивчення програмного матеріалу за темами. Він / вона може змінювати розподіл годин між темами і розділами, використовувати години резервного часу з метою глибшого вивчення окремих тем, проведення уроків узагальнення і систематизації знань після вивчення великих розділів і тем, проведення екскурсій, зустрічей, обговорення дискусійних питань, що виникли під час вивчення певних тем тощо.

Організуючи освітній процес у 8–11 класах учитель / учителька може керуватися методичними рекомендаціями Міністерства освіти і науки України з географії попередніх років.

Звертаємо увагу на необхідність використання інтернет-ресурсів та онлайн-сервісів під час проведення уроків географії. Використання таких джерел розширює можливості навчання та допомагає створити цікаве інтерактивне освітнє середовище для школярства. Використання такого контенту дає можливість отримати доступ до великої кількості різноманітної інформації, навчальних матеріалів і ресурсів, що, своєю чергою, полегшує освітній процес й робить його більш цікавим та діяльнішим. Проте важливо пам'ятати, що використання цих сервісів має бути належним і безпечним; необхідно дотримуватись авторських прав та етичних стандартів при використанні інформації з інтернету. Ось кілька способів, які можна використовувати для інтеграції онлайн-сервісів на уроках географії:

1) **Картографічні сервіси.** Використання картографічних сервісів, таких як Google Maps або Google Earth, може допомогти учням та ученицям розвивати просторову уяву та краще розуміти географічні закономірності й розташування різноманітних географічних об'єктів. За допомогою цих сервісів можна також вивчати топографію, прокладати й відслідковувати маршрути, досліджувати різні країни і регіони світу.

2) **Онлайн-джерела.** Використання онлайн-джерел, таких як вебсайти наукових журналів, географічні блоги, електронні карти, атласи та репозитарії географічних даних, дозволяють учням знайти актуальну та достовірну інформацію про географічні процеси і явища, окремі регіони і країни, природні умови і ресурси та інші аспекти географії. За допомогою цих ресурсів учнівство може проводити дослідження та представляти їх результати. Приклади таких навчальних ресурсів: Цікава наука – <https://www.youtube.com/channel/UCMIVE71tHEUDkuw8tPxtzSQ>; Експедиція Українці – <https://ukrainer.net/>; Колекція карт світу – <https://worldmapper.org/>; Карти корисних копалин, сільського господарства, економіки, населення, релігій тощо – <https://www.bouncymaps.com/>; Світова мапа часу – https://24timezones.com/map_uk.php#/map; Карти України – <http://www.ua-maps.com/>; Карти National Geographic – <https://www.nationalgeographic.com/maps/> та ін.

3) **Віртуальні екскурсії географічного спрямування.** Під час використання сервісів віртуальних екскурсій учні та учениці можуть відвідати віддалені місця, до яких складно або неможливо потрапити фізично. Наприклад, вони можуть досліджувати національні парки, географічні пам'ятки або культурні центри через вебкамери, відео або 360-градусні зображення. Прикладами таких ресурсів є: EarthCam – <https://www.earthcam.com/>; Віртуальні тури Україною – <https://discover.ua/virtual-tours>; 45 віртуальних подорожей Україною – <https://life.pravda.com.ua/travel/2021/01/29/243805/>; Віртуальні подорожі національними природними парками України – <https://lowcost.ua/nationalparks-ua/>; Занурення в океан, старовинні замки та Ватикан: підбірка віртуальних турів світу – <https://bit.ua/2020/11/virtual-tours/> та ін.

4) **Географічні ігри та інтерактивні онлайн-застосунки.** Існують онлайн-ігри та онлайн-застосунки, які сприяють розвитку географічних знань. Наприклад, географічні вікторини, ребуси, хмари слів, ігри на відповідність, головоломки або ігри, у яких учні мають знайти місцезнаходження географічних об'єктів на карті. Це може бути захоплюючою формою вивчення й закріплення навчального матеріалу. До таких ресурсів належать: Seterra – <https://www.geoguessr.com/seterra/>; Wordwall – <https://wordwall.net/uk/>; Ребуси українською – <http://rebus1.com/ua/>; Kahoot – <https://kahoot.com/>; Learningapps – <https://learningapps.org/> та ін. Також у цій групі сайти й онлайн-платформи, за допомогою яких можна створювати найрізноманітніші тестові завдання для перевірки результатів навчання учнів та учениць із предмета.

5) **Онлайн-сервіси для командної роботи,** такі як Google Документи, Google Диск, Google Keep, інтерактивні дошки Miro та Padlet. Вони допоможуть учням та ученицям працювати над географічними проєктами, збирати інформацію та обмінюватися даними, створювати презентації та звіти. Це сприятиме розвитку навичок командної роботи та доступу до матеріалів усіх учасників групи.

Список використаних джерел

1. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 12.09.2024).
2. Про повну загальну середню освіту : Закон України від 16.01.2020 р. № 463-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text> (дата звернення: 12.09.2024).
3. Державний стандарт базової середньої освіти: Постанова Кабінету Міністрів України від 30.09.2020 р. № 898. URL: <https://imzo.gov.ua/derzhavni-standarty-bazovoi-seredn-oi-osvity/> (дата звернення: 12.09.2024).
4. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти: Постанова Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 р. № 1392. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-%D0%BF#Text> (дата звернення: 12.09.2024).
5. Модельні навчальні програми для 5-9 класів Нової української школи. URL: <https://mon.gov.ua/osvita-2/zagalna-serednya-osvita/osvitni-programi/modelni-navchalni-programi-dlya-5-9-klasiv-novoi-ukrainskoi-shkoli-zaprovadzhuyutsya-poetapno-z-2022-roku> (дата звернення: 13.09.2024).
6. Навчальні програми для 8-9 класів. URL: <https://mon.gov.ua/osvita-2/zagalna-serednya-osvita/osvitni-programi/navchalni-programi-dlya-6-9-klasiv> (дата звернення: 13.09.2024).
7. Навчальні програми для 10-11 класів : URL: <https://mon.gov.ua/osvita-2/zagalna-serednya-osvita/osvitni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv> (дата звернення: 13.09.2024).
8. Рекомендації щодо оцінювання результатів навчання здобувачів освіти відповідно до Державного стандарту базової середньої освіти: наказ Міністерства освіти і науки України від 02.08.2024 р. № 1093. URL: <https://mon.gov.ua/npa/pro-zatverdzhennia-rekomendatsii-shchodo-otsiniuvannia-rezultativ-navchannia> (дата звернення: 13.09.2024).
9. Перелік навчальних програм, підручників та навчально-методичних посібників, рекомендованих МОН України для використання в 5-11 класах закладів загальної середньої освіти з навчанням українською мовою у 2024/2025 навчальному році. URL: <https://imzo.gov.ua/pidruchniki/pereliki/> (дата звернення: 13.09.2024).